

PHEGEA

driemaandelijks tijdschrift van de
VERENIGING VOOR ENTOMOLOGIE
van de
Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen

ISSN 0771-5277

Redactieadres : W.O. De Prins, Diksmuidelaan 176, B-2600 Antwerpen (Belgium)

Tel. 03/322.02.35

Jaargang 12, nummer 3

1 juli 1984

Coleophora potentillae ELISHA, een nieuwe soort voor de Belgische fauna (Lepidoptera : Coleophoridae)

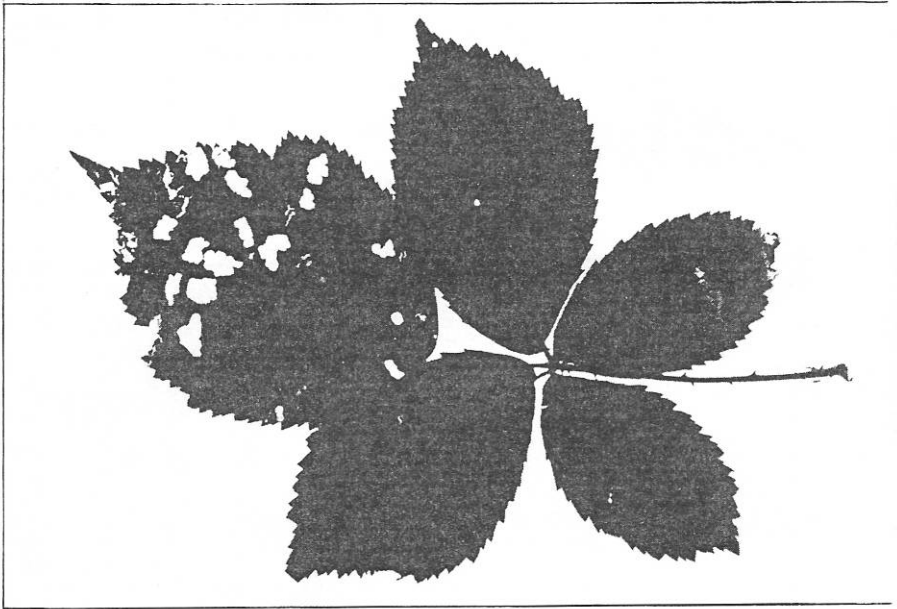
door

F. COENEN, W.O. DE PRINS & H. HENDERICKX

Abstract. *Coleophora potentillae* ELISHA, a new species to the Belgian fauna. The authors discovered a new Coleophorid species in Belgium : *Coleophora potentillae* ELISHA, which they found in five different localities (Geel, Mol, Reet, Ukkel, Yvoir). The larvae were found on *Rubus* sp., only once on *Malus* sp. The latter species has not been mentioned before as a foodplant of *C. potentillae*. The moth occurs in NW-Europe, from Ireland and Great-Britain, Denmark and Scandinavia to Finland. Few specimens were found in France. The species has not yet been found in Germany, nor in the rest of Central Europe.

Résumé. *Coleophora potentillae* ELISHA, espèce nouvelle pour la faune belge. Les auteurs mentionnent une nouvelle espèce pour la faune belge : *Coleophora potentillae* ELISHA, qui fut découverte dans diverses localités (Geel, Mol, Reet, Uccle, Yvoir). La chenille se nourrit de *Rubus* sp. et fut trouvée une seule fois sur *Malus*. Cette dernière essence ne fut jamais mentionnée comme plante nourricière. L'espèce est présente dans le NO de l'Europe, en Irlande et Grande-Bretagne, Danemark, Scandinavie et Finlande. Quelques spécimens ont aussi été trouvés en France, mais ce Coléophoride n'est pas connu d'Allemagne, ni du centre de l'Europe. Les auteurs tiennent tout particulièrement à remercier le Dr G. BALDIZZONE (Asti, Italie) pour la confirmation de la détermination qu'ils avaient provisoirement effectuée.

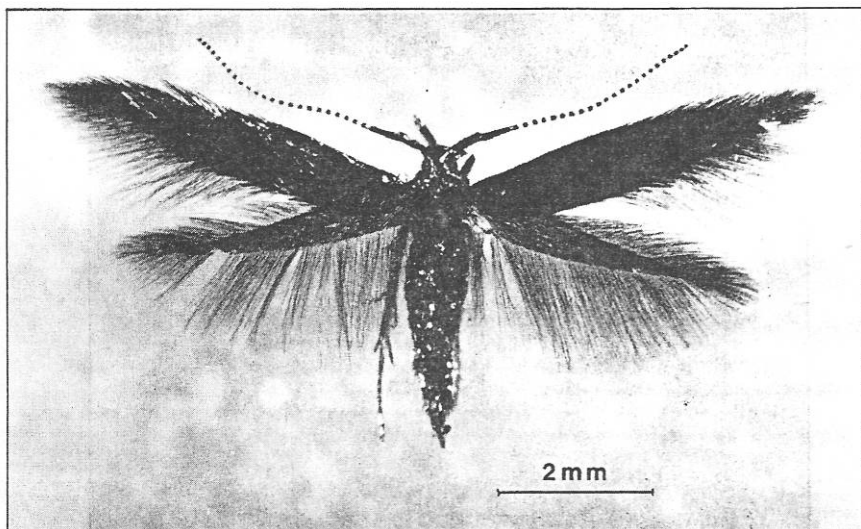
Wij maakten voor het eerst kennis met deze soort in Groot-Brittannië tijdens een excursie van de *British Entomological & Natural History Society* einde 1980. De biotopen waren steeds open plaatsen in lichte bossen, met plantengroei die kenmerkend is voor arme, licht zure bodems. In eigen land vonden we de eerste zakken reeds in 1981 tijdens een excursie in de omgeving van een gemeentelijke stortplaats te Mol-Balen (prov. Antwerpen). Ze kwamen er voor op braamstruiken (*Rubus* sp.) die de scheiding vormden tussen vochtige grasweiden, of die langs het pad groeiden. Een geschikte omgeving werd ook gevormd door grachten op de grens van percelen landbouwgrond, die vaak overwoekerd zijn met Braam. Els (*Alnus glutinosa* (L.) GAERTN.), Vogelkers (*Prunus padus* L.) en vooral Zomereik (*Quercus robur* L.) vormden er samen met het bramenstruweel vaak een echte houtwal, waar de soort een uitstekend biotoop vond.

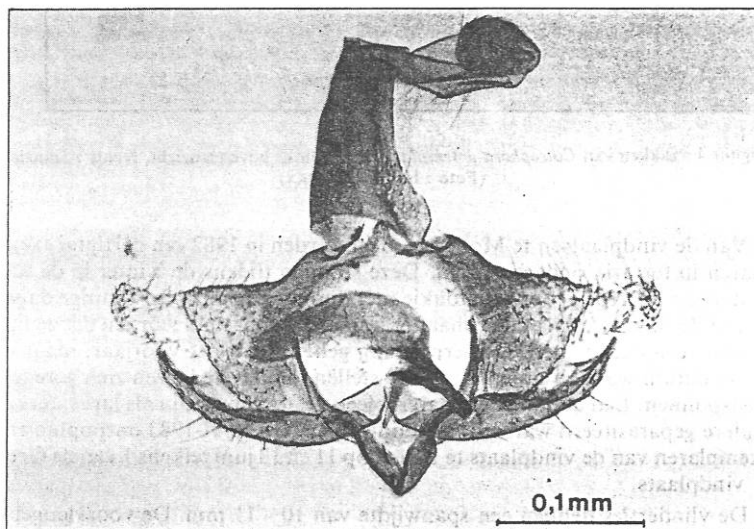
Figuur 1 : vraatsporen van *Coleophora potentillae* ELISHA op een blad *Rubus* sp.
(Foto : H. HENDERICKX)

In de herfst van 1982 werden larven gevonden langs de grachtkant aan een uitrit van de autosnelweg te Geel. Ook hier ging het om een vochtig biotoop en leefden de larven op braamstruiken in een houtwal. Blijkbaar ondervindt *Coleophora potentillae* weinig hinder van uitlaatgasvervuiling, omdat ze hier talrijker was dan op de vindplaats te Balen. Verder ontdekten we de soort ook nog te Yvoir (prov. Namen) en te Ukkel (prov. Brabant). Op de tweede vindplaats leefde de soort ook op appel (*Malus sylvestris* (L.) MILL.). Deze voedselplant is voorheen nog nooit in de literatuur vermeld. Ten slotte vonden we de soort te Reet (prov. Antwerpen), eveneens op *Rubus*, in een biotoop dat erg leek op dat van Balen.

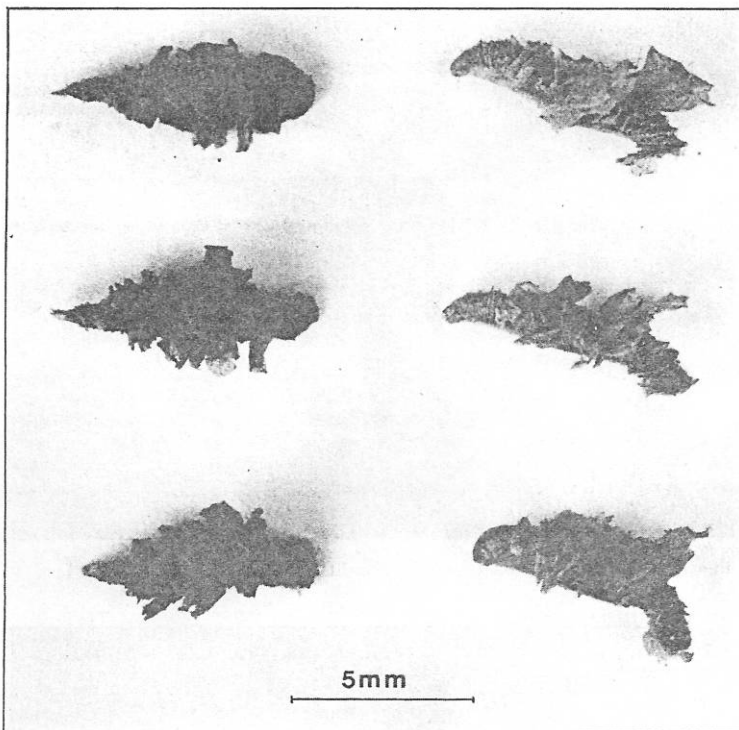
Om de larven op de vindplaatsen te lokaliseren, zochten we de typische vraatsporen (zie fig. 1). Het vlekvormige patroon, eigen aan *Coleophora*, was een aanwijzing dat een larve zich in de buurt bevond, hoewel dit niet noodzakelijk op het blad zelf hoefde te zijn. In het late najaar, de periode waarin we zochten, waren de meeste exemplaren reeds vastgesponnen aan de bladsteel of aan de braamstengel zelf, om aldus te overwinteren. Bij het verzamelen werd daarom steeds het gehele plantedeel losgesneden, om het dier niet te verontrusten.

Figuur 2 : imago van *Coleophora potentillae* ELISHA (Foto : H. HENDERICKX)

Figuur 3 : mannelijk genitaalapparaat van *Coleophora potentillae* ELISHA
(Foto : H. HENDERICKX)

Figuur 4 : zakken van *Coleophora potentillae* ELISHA, links bovenaanzicht, rechts zijaanzicht
(Foto : H. HENDERICKX)

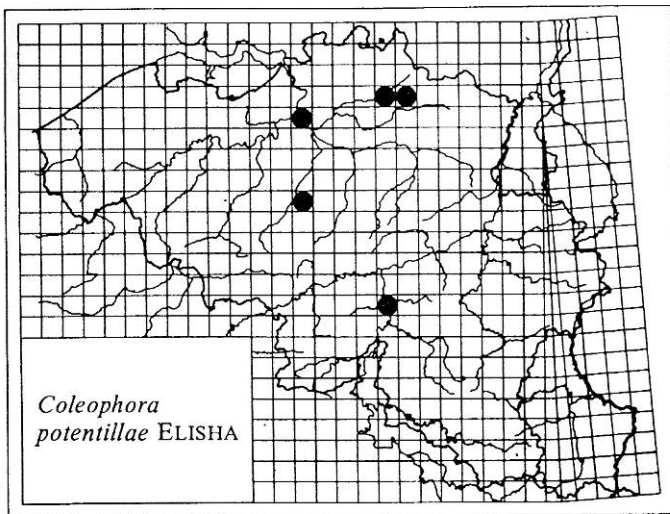
Van de vindplaatsen te Mol en te Geel werden in 1982 een dertigtal exemplaren in terraria ondergebracht. Deze stonden tijdens de winter in de tuin onder een daartoe gebouwd afdakje met doorzichtig dak. Op zonnige dagen waren de dieren soms actief, maar er kon niet vastgesteld worden dat ze nog voedsel tot zich namen. De verpopping gebeurde in het voorjaar, maar de juiste datum was vrij moeilijk vast te stellen, omdat de larven zich geregeld vastsponnen. Een aantal exemplaren bleek gestorven te zijn als larve, terwijl andere geparasiteerd waren door sluipwespen. Op 10-vi-1983 ontpopten er 2 exemplaren van de vindplaats te Balen, op 11 en 13 juni telkens 1 van de Geelse vindplaats.

De vlindertjes hebben een spanwijdte van 10 - 11 mm. De voorvleugel is bronsbruin met een gemetaliseerde schijn. Achtervleugel grijs. Kop en thorax eenkleurig zoals de voorvleugel. De sprieten zijn wit en bronsbruin geringd, en hun basis is van deze laatste kleur. Palpen bronsachtig, gemengd met enke-

le grijze schubben. Poten grijs met het einde van de tarsenleedjes heldergrijs. (zie fig. 2).

De zak is ongeveer 7 mm lang en bestaat uit deeltjes van de voedselplant, die aan mekaar vastgesponnen worden. Het eerste gedeelte van de zak is gekromd, tegenover het middengedeelte dat recht is. De mond is ook iets gebogen. De zak maakt ongeveer een hoek van 30° met het substraat. (zie fig. 4).

Uit de literatuur zijn de volgende voedselplanten bekend : *Agrimonia* (PATZAK, 1974; LHOMME, 1946-1963), *Fragaria*, *Rubus* (PATZAK, 1974; LHOMME, 1946-1963; HERING, 1957), *Filipendula*, *Potentilla* (PATZAK, 1974; HERING, 1957), *Rubus idaeus*, *Sanguisorba* (LHOMME, 1946-1963), *Prunus*, *Rosa*, *Spiraea* (LHOMME, 1946-1963; HERING, 1957), *Geum*, *Ribes* (HERING, 1957). Wij vonden de soort in Groot-Brittannië op *Agrimonia* sp. en op *Potentilla erecta* (L.) RAUSCHEL te Ashted en in het Bricket Wood (Kent). In België werd de soort aangetroffen op *Rubus* sp. en een enkele maal op *Malus sylvestris* (L.) MILL. Al deze voedselplanten, met uitzondering van *Ribes* die tot de Grossulariaceae behoort, maken deel uit van de vroegere plantenfamilie Rosaceae (s.l.) die nu opgesplitst is in Rosaceae (s.s.), Amygdalaceae en Malaceae.

Figuur 5 : verspreiding in België van *Coleophora potentillae* ELISHA

Coleophora potentillae komt voor in Ierland, Groot-Brittannië, Nederland, Denemarken, Noorwegen, Zweden, Finland en waarschijnlijk nog verder oostwaarts in de Sovjet-Unie. In de DDR is door ZOERNER een zak op *Filipendula ulmaria* (L.) MAXIM. gevonden, maar omdat daaruit geen imago gekweekt werd, blijft de vermelding onzeker (PATZAK, 1974). In Frankrijk zijn enkele exemplaren gevonden (LHOMME, 1946-1963). De soort is voor zover wij konden nagaan nog niet waargenomen in Duitsland. In België zijn tot nu toe vijf vindplaatsen bekend : Geel, Mol en Reet (prov. Antwerpen), Ukkel (prov. Brabant) en Yvoir (prov. Namen)(zie fig. 5).

Wij houden eraan Dr. G. BALDIZZONE (Asti, Italië) te danken voor de definitieve determinatie die hij aan onze voorlopige naamgeving gaf.

Literatuur

- Aastrup, C.H., 1974. Den lille Grønne, Foreløbig oversigt over danske Tineina, Ereocranina (sic) og Micropterygina. København, Saernummer 2 *Lepidoptera*, 45 p.
- Benander, P., 1938-1939. Die Coleophoriden Schwedens. *Opusc.Ent.* 3 : 107-124; 4 : 30-110.
- Elisha, G., 1885. *Coleophora potentillae*, Boyd, in litt. *Entomologist's Mon. Mag.* 21 : 206.
- Emmet, A.M. (ed.), 1979. A Field Guide to the smaller British Lepidoptera. London, 271 p.
- Emmet, A.M., 1981. The smaller Moths of Essex. London, 158 p.
- Ford, L.T., 1949. A Guide to the smaller British Lepidoptera. London, 230 p.
- Hackman, W., 1945. Die Coleophoriden Finnlands. *Not.Ent.* 25 : 1-63.
- Hering, E.H., 1957. Bestimmungstabellen der Blattminen von Europa (Band I-III). 's-Gravenhage, 1185 p.
- Karsholt, O. & E. Schmidt Nielsen, 1976. Systematisk fortegnelse over Danmarks sommerfugle. Klampenborg, 128 p.
- Lempke, B.J., 1976. Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera. K.N.N.V., 99 p.
- Lhomme, L., 1946-1963. Catalogue des Lépidoptères de France et de Belgique, II. Microlepidoptera, 2ième partie. Douelle, Lot, 1253 p.
- Machin, W., 1884. Two new species to the genus *Coleophora* added to the British fauna. *Entomologist* 17 : 87.
- Meyrick, E., 1927. A revised Handbook of British Lepidoptera. Reprint E.W. Classey Ltd., 1970, Hampton, 914 p.
- Opheim, M. & A. Fjeldså, 1980. The Lepidoptera of Norway, Check List, Part IV Gelechioidea (second part) and Yponomeutoidea. Trondheim, 32 p.
- Patzak, H., 1974. Beiträge zur Insektenfauna der DDR : Lepidoptera - Coleophoridae. *Beitr.Ent.* Berlin 24(5-8) : 153-278.
- Pierce, F.N. & J.W. Metcalfe, 1935. The Genitalia of the Tineid Families of the Lepidoptera of the British Islands, I-XXII, 1-114, pl. I-LXVIII, reprint E.W. Classey Ltd., 1968, Hampton.
- Rasmussen, B.W., 1964. Beitrag zur Kenntnis der Coleophoriden I. Ueber die Identität zweier Arten aus der *Coleophora vacciniella* H.-S.-Gruppe. *Z.wien.ent.Ges.* 49 : 82-88.
- Spuler, A., 1910. Die Schmetterlinge Europas, II. Band. Stuttgart, 523 p.
- Staudinger, O. & H. Rebel, 1901. Catalog der Lepidopteren des Palaearctischen Faunengebietes. Berlin, I-XXXII, 1-411, 1-368 p.
- Toll, S., 1962. Materialien zur Kenntnis der Paläarktischen Arten der Familie Coleophoridae (Lepidoptera). *Acta zool.Cracov.*, Krakow, 7(16) : 577-719, 133 pl.
- F. Coenen : Hoogveldlaan 20, B-1080 Brussel.
 W.O. De Prins : Diksmuidelaan 176, B-2600 Antwerpen.
 H. Henderickx : Wandelweg 11, B-2400 Mol.